

Людмила Сичевська,
Леонід Олійник,
м. Київ

УДК 159.9.018

КОЗАЦЬКА СПАДЩИНА ЯК ЧИННИК ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Продолжая серию публикаций на тему «казачество как этнокультурная общность», авторы акцентируют внимание на важности знания казацкой истории и его наследия для гармоничного развития личности.

Ключевые слова: казак, гармоничное развитие личности, генетическая память, казацкая история, казацкое наследие, просветительская деятельность.

Continuing the series of publications on the topic "Cossacks as an ethno-cultural community", the authors of the article emphasize the importance of knowledge of Cossack history and Cossack heritage for the harmonious development of personality.

Key words: Cossack, harmonious development of personality, genetic memory, Cossack history, Cossack heritage, outreach-activities.

Актуальним педагогічним питанням сучасності стає залучення нових поколінь до національної культури, оскільки кожний народ не просто зберігає виховні традиції та особливості, що історично склалися, а й прагне перенести їх у майбутнє, щоб не втратити національну особистість та самобутність.

У сучасний період розбудови незалежної України відбуваються значні зміни у свідомості людей, а особливо, молоді. Подолання стереотипів призводить до нових деструктивних процесів – неприйняття наявних реалій [1]. Соціально-економічна, екологічна та духовна ситуації в Україні знаходять спотворене віддзеркалення в людській психології, душі народу, якій властива тотальна руйнація внутрішніх світів, поглиблена екстерналізація національної самосвідомості, крах загальнолюдських ідеалів та цілей, систем життєвого сенсу тощо. Таким чином, необхідною є конверсія національної свідомості на всіх рівнях українського суспільства [2].

На хвилі національного піднесення України та наприкінці 1980-х рр. ХХ ст. серед населення посилюється інтерес до історії, культури і звичаїв українського козацтва. Однак, на жаль, доросле населення практично не приділяє уваги *просвітницькій діяльності* за козацькою тематикою. Достатнім вважають вивчення історії у середніх навчальних закладах. Переважно цією темою володіє вузьке коло фахівців, які займались поглибленим вивченням історії козацтва, а пересічні громадяни України практично нічого не знають про це [3].

Історія виникнення українського козацтва – це одна з яскравих сторінок історії України. Ми вважаємо, що кожний громадянин України, потенційний козацький нащадок повинен мати більш детальне уявлення про історію феномена козацтва [4].

Внесок козацтва в духовний розвиток українського народу був, безперечно, важливим та значним. Автори «Історії українського козацтва» [5] вважають, що «підтримка братського руху, шкільної освіти, православних церков та монастирів – це лише незначний перелік тих культурно-освітніх акцій, які здійснювалися на українських землях упродовж багатьох десятиліть свого існування» [5]. «Про козаків та козацтво написано багато праць – художніх і наукових, великого і малого формату. Про них згадували середньовічні хроніки і літописи. Вони оспівані в народних піснях і думах» [5]. Козацька етнокультура була багатогранною

і самотньою та залишила для нас значний етнокультурний і духовний спадок, що з плином часу увійшов в ролі складової в культурно-духовне життя сучасної української нації. Козацтво акумулювало значний духовний досвід XVII–XVIII ст., залишивши в культурній свідомості нашого народу найглибший слід [5]. Козацтво – це стан душі, втілення споконвічної мрії людства про волю, свободу, рівність та братерство. Для сучасних українців – це історичний феномен, що виник та існував як зародок і провісник демократичного суспільства на сьогоднішніх теренах [4].

Продовжуючи серію публікацій з теми «Козацтво як етнокультурна спільнота» [9], автори статті акцентують на важливості вивчення козацької історії та здобутків козацької спадщини для гармонійного розвитку особистості, тому що «через історію козацтва, по суті, переломлювалася ціла епоха в минулому України та її народу» [5]. Українське козацтво упродовж століть пройшло складний шлях історичних трансформацій, проте героїчний козацький дух і традиції виявилися нетлінними, адже це духовність нашої нації [4].

Козацтво має матеріальний і нематеріальний культурний спадок [7]. Важливо пам'ятати, що використання етнокультурного спадку козацтва може бути цікавим та успішним для гармонійного розвитку особистості та обдарованої особистості.

Використовуючи попередні публікації [3; 10], нам стало цікаво відповісти на такі запитання. Що сьогодні уявляють діти старшого шкільного віку про козацтво? Що вони про нього знають?

З метою виявлення у підлітків загального уявлення про козацтво для вивчення загального бачення козака сучасним підлітком ми провели **анкетне опитування «Козак очима старшокласника»** серед підлітків 15–17 років старшого шкільного віку. Наші активісти і члени Київської Академії Козацтва (КиАК) провели неупереджене опитування серед дітей власних друзів, знайомих і родичів, які не мають спеціальної підготовки щодо вищезгаданої тематики. Ми намагалися з'ясувати як саме уявляє сучасний старшокласник козака, епоху козацтва, їхній життєвий устрій, місце феномену козацтва в нашому житті, інтерес до вивчення козацької спадщини.

Наводимо анкету, яку запропонували старшокласникам міста Києва.

Анкета-опитувальник «Козак очима старшокласника»

(15 запитань на "так – ні")

1. Чи чув ти слово «козак»? (так – 100 %, ні – 0 %)
2. Чи викликає в тебе слово «козак» позитивні почуття? (так – 91 %, ні – 9 %)
3. Чи можеш ти назвати причини виникнення козацтва? (так – 32 %, ні – 68 %)
4. Чи знаєш ти, що козаки були нашої православної віри? (так – 73 %, ні – 27 %)
5. Чи знаєш ти назву козацької держави? (так – 33 %, ні – 67 %)
6. Чи можеш ти назвати відмінності між реєстровими, міськими і запорізькими козаками? (так – 12 %, ні – 88 %)
7. Чи маєш ти уявлення про побут козаків (що їли, що пили, де жили)? (так – 64 %, ні – 36 %)
8. Чи знаєш ти, як називались козацькі човни? (так – 51 %, ні – 49 %)
9. Чи знаєш ти що-небудь про гопак? (так – 93 %, ні – 7 %)
10. Чи знаєш ти, що куліш – це улюблена козацька страва? (так – 47 %, ні – 53 %)
11. Чи чув ти що-небудь про «тетерю» та «соломаху»? (так – 1 %, ні – 99 %)
12. Чи хотів би ти більше дізнатись про козаків (під час навчальних занять або в інших місцях)? (так – 85 %, ні – 15 %)
13. Чи хотів би ти ходити в козацький гурток – гурток козацьких традицій? (так – 71 %, ні – 29 %)
14. Чи бував ти хоч раз у житті в музеї козацької історії? (так – 16 %, ні – 84 %)
15. Чи хотів би ти брати участь в українських козацьких святах та інших заходах на козацьку тематику? (так – 88 %, ні – 12 %)

Результати анкетування представлено в рисунках 1 і 2. Отриманні результати дають змогу стверджувати, що попри вивчення певних аспектів історії козацтва, серед підлітків цієї вікової групи обізнаність щодо козацької спадщини досить помірна. Відповіді на запитання № 1, 2, 9, 12 та 15 свідчать про певний рівень обізнаності про козацтво як явище; відповіді на запитання № 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 14 дають змогу говорити про відсутність належної поглибленості знань про феномен козацтва у підлітків цієї вікової групи. Поряд з тим, відповіді на запитання № 12, 13, 15 є досить оптимістичними.

Отже, суспільство і батьки недоопрацьовують щодо питань популяризації козацької спадщини та її використання як чинника гармонійного розвитку особистості.

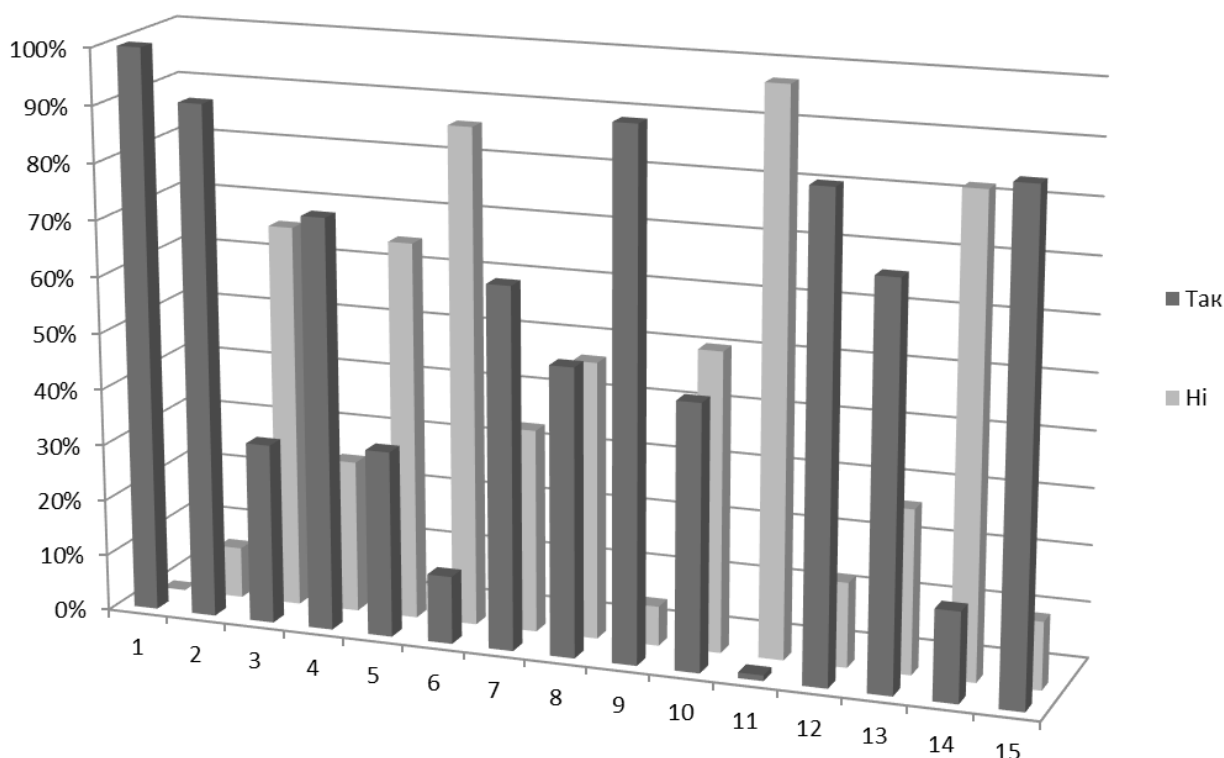

Рис. 1. Відсоткове співвідношення старшокласників за рівнем обізнаності про козацтво

Також з рисунку 1 зрозуміло, що відповіді респондентів на питання № 15 (про участь в етнокультурних заходах на козацьку тематику) свідчать про надвисокий ступінь зацікавленості серед старшокласників. Отже, генетична пам'ять та яскравість феномену козацтва, оспіваного у фільмах, легендах, народних думах та піснях, є важливим чинником у процесі генерування цього явища та необхідності організації широкомасштабної науково-просвітницької та культурно-масової діяльності в цій сфері.

Гармонійною може бути особистість, яка живе, спілкується та адекватно ідентифікується в національному етнокультурному просторі. Запорукою гармонійного розвитку є існування та перебування особистості в сприятливому та генетично комфортному середовищі. Тому гуртки з вивчення козацької спадщини та етнокультурні «Клуби Козацького дозвілля» [6] надають можливість для культурного зростання, відпочинку, комфортного проведення вільного часу, знаходження однодумців – любителів козацької спадщини та прихильників козацького способу життя, козацьких звичаїв і традицій, можуть бути корисними для гармонійного розвитку підлітків, де козацька спадщина відіграє роль основоположного чинника гармонійного розвитку. Це дасть змогу сформувати у старшокласників мотивацію до знань в рідному

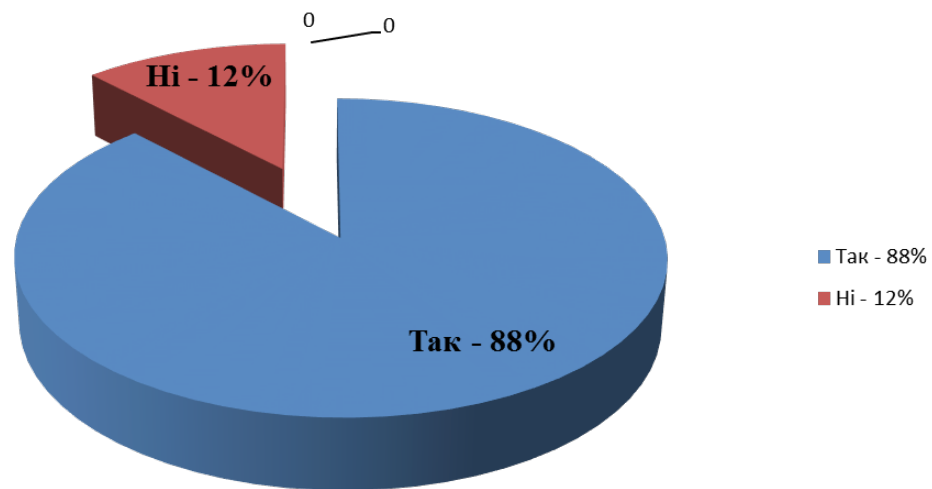
Бажання ходити на свята (питання № 15)

Рис. 2. Бажання відвідувати свята (запитання № 15)

етнокультурному середовищі та гармонійне культурне виховання і розвиток. Для цього необхідно розширювати мережу розповсюдження козацької спадщини в гуртках для дітей шкільного віку та сімейних «Клубах Козацького дозвілля» [6]. Потрібно розглядати козацьку спадщину як бажаний чинник елемента сучасного виховання і гармонійного розвитку особистості. Необхідно наголосити на необхідності залучення до цього процесу обдарованих дітей [10], які завдяки власним здібностям зможуть інтегрувати у процес вивчення надбання національної етнокультури, що зробить вагомий внесок у гармонійний розвиток нашого сучасника.

Автори висловлюють щирю вдячність керівнику та співзасновнику Київської Академії Козацтва, доктору філософії, магістру психології, Аллі Леонідівні Волошиній за мудре керівництво, допомогу та натхнення щодо проведення нашого дослідження, а також усім членам та друзям КиАК, які погодились брати участь в анкетуванні та залученні більш широкого кола респондентів для проведення нашого дослідження.

Використані літературні джерела

1. Пірен М. Світоглядні основи української національної ідеї і сьогодення [текст] / М. І. Пірен // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України, 2001. – Т. III. – Ч. 2. – С. 34–41.
2. Михайловська П. А. Екзистенційний характер української філософської думки, як відображення специфіки національної ментальності [текст] : автореф. дис. ... д-ра філос. наук / П. А. Михайловська. – Львів : Львів. держ. ун-т ім. І. Франка, 1998. – 44 с.
3. Сичевська Л. Є. Козак очима нашого сучасника [текст] / Л. Є. Сичевська, Л. Г. Олійник // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – 2017. – № 2 (57) лютий. – С. 33–37.
4. Волошина А. Л. Козацький просвітницький центр як сучасна модель соціальної допомоги [текст] / А. Л. Волошина, Н. Л. Романчук // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – 2016. – № 9 (52) вересень. – С. 15–17.
5. Історія українського козацтва / за ред. В. А. Смолій та ін.; кол. авт.: Л. В. Войтович, В. А. Брехуненко, О. Б. Головка, В. М. Горобець, А. О. Гурбик та ін. – Київ : Києво-Могилянська акад., 2011. – Том 1. – С. 45, 67, 78, 99.

6. Волошина А. Л. «Клуб Козацького дозвілля» – просвітницький етнокультурний проект Київської Академії Козацтва [текст] / А. Л. Волошина, Л. Є. Сичевська, Л. Г. Олійник // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – 2016. – № 11 (54) листопад. – С. 26–29.

7. Волошина А. Л. «Школа Березині козацького роду» – етнокультурний проект популяризації козацької спадщини [текст] / А. Л. Волошина, Л. Г. Олійник // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – 2016. – № 12 (55) грудень. – С. 25–29.

8. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків [текст] / Д. Яворницький. – Київ : Акад. наук УССР, 1990. – С. 231–244.

9. Волошина А. Л. Тема козацтва як етнокультурної спільноти в просвітницькій діяльності «Козацької Світлиці» Київської Академії Козацтва» [текст] / А. Л. Волошина, Л. Є. Сичевська, Л. Г. Олійник // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. праць. – Київ, 2016. – Вип. 1 (12). – С. 40–44.

10. Сичевська Л. Є. Козацька спадщина як етнокультурний фундамент для сучасного виховання обдарованої особистості [текст] / Л. Є. Сичевська, Л. Г. Олійник // Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал. – 2017. – № 3 (58) березень. – С. 30–33.

Bibliography

1. Piren M. Svitohliadni osnovy ukrainської natsionalnoi idei i sohodennia [tekst] / M. I. Piren // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psikhologii : zb. nauk. prats Instytutu psikhologii imeni H. S. Kostiuka APN Ukrainy, 2001. – T. III. – Ch. 2. – S. 34–41.

2. Mykhailovska P. A. Ekzystensiiinyi kharakter ukrainської filosofskoi dumky, yak vidobrazhennia spetsyfiki natsionalnoi mentalnosti [tekst] : avtoref. dys. ... d-ra filos. nauk / P. A. Mykhailovska. – Lviv : Lviv. derzh. un-t im. I. Franka, 1998. – 44 s.

3. Sychevska L. Ye. Kozak ochyma nashoho suchasnyka [tekst] / L. Ye. Sychevska, L. H. Oliinyk // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti: shchomisiachnyi naukovo-metodychnyi zhurnal. – 2017. – № 2 (57) liutyi. – S. 33–37.

4. Voloshyna A. L. Kozatskyi prosvitnytskyi tsentr yak suchasna model sotsialnoi dopomohy [tekst] / A. L. Voloshyna, N. L. Romanchuk // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti: shchomisiachnyi naukovo-metodychnyi zhurnal. – 2016. – № 9 (52) veresen. – S. 15–17.

5. Istoriiia ukrainського kozatstva / za red. V. A. Smolii ta in.; kol. avt.: L. V. Voitovych, V. A. Brekhunenko, O. B. Holovko, V. M. Horobets, A. O. Hurbyk ta in. – Kyiv : Kyievo-Mohyl. akad., 2011. – Tom 1. – S. 45, 67, 78, 99.

6. Voloshyna A. L. «Klub Kozatskoho dozvillia» – prosvitnytskyi etnokulturnyi proekt Kyivskoi Akademii Kozatstva [tekst] / A. L. Voloshyna, L. Ye. Sychevska, L. H. Oliinyk // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti: shchomisiachnyi naukovo-metodychnyi zhurnal. – 2016. – № 11 (54) lystopad. – S. 26–29.

7. Voloshyna A. L. «Shkola Berehyni kozatskoho rodu» – etnokulturnyi proekt populiaryzatsii kozatskoi spadshchyny [tekst] / A. L. Voloshyna, L. H. Oliinyk // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti: shchomisiachnyi naukovo-metodychnyi zhurnal. – 2016. – № 12 (55) hruden. – S. 25–29.

8. Yavornytskyi D. Istoriiia zaporizkykh kozakiv [tekst] / D. Yavornytskyi. – Kyiv : Akad. nauk USSR, 1990. – S. 231–244.

9. Voloshyna A. L. Tema kozatstva yak etnokulturnoi spilnoty v prosvitnytskii diialnosti «Kozatskoi Svitlytsi» Kyivskoi Akademii Kozatstva» [tekst] / A. L. Voloshyna, L. Ye. Sychevska, L. H. Oliinyk // Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy : zb. nauk. prats. – Kyiv, 2016. – Vyp. 1 (12). – S. 40–44.

10. Sychevska L. Ye. Kozatska spadshchyna yak etnokulturnyi fundament dlia suchasnoho vykhovannia obdarovanoi osobystosti [tekst] / L. Ye. Sychevska, L. H. Oliinyk // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti: shchomisiachnyi naukovo-metodychnyi zhurnal. – 2017. – № 3 (58) berezen. – S. 30–33.